

Frafald på lange, videregående uddannelser

Forebyggelsesmuligheder

December 2002

□ **DMA/Research**
Dansk Markedsanalyse A/S
CVR nr. DK-17557580

Tel: +45 87 32 77 77
Fax: +45 87 32 77 88

www.dma-research.com
mail@dma-research.com

□ **Aarhus:**
Sct.Clemens Torv 15
DK-8000 Aarhus C

□ **Copenhagen:**
Vester Farimagsgade 3, 2
DK-1606 København V

1	Indledning.....	1
1.1	Formål med undersøgelsen.....	2
1.2	Udviklingsprojektets gennemførelse og datagrundlag.....	2
1.3	Undersøgelsens målgrupper.....	6
1.4	Rapportens opbygning.....	7
2	Sammenfatning af de væsentligste resultater.....	8
3	Begrebsafklaring.....	9
3.1	Refleksioner over begrebet frafald.....	9
3.2	Model for definition af frafald.....	10
4	Årsager til frafald.....	11
4.1	Diagram for frafald på lange videregående uddannelser.....	11
5	Forebyggelsesmuligheder.....	13
5.1	Typologisering af forebyggelsesmuligheder.....	13
5.2	Minispørgeskemaundersøgelse blandt institutledere.....	17
5.3	Forslag til tiltag til forebyggelse af frafald.....	20

1 Indledning

Frafald på lange, videregående uddannelser har i mange år haft stor bevågenhed såvel blandt uddannelsesinstitutioner som på det politiske niveau og i medierne. Frafald opfattes ofte som et spild af ressourcer både blandt de studerende, som ikke gennemfører uddannelsen, og i samfundet som helhed. Som udgangspunkt er det derfor ønskeligt at nedbringe frafaldet så meget som muligt, dels ved at identificere årsagerne, dels ved at iværksætte konkrete. Mange uddannelsesinstitutioner har selvstændigt gennemført frafaldsundersøgelser med gode erfaringer.

Frafald behøver dog ikke udelukkende at være u hensigtsmæssig eller negativt. For mange studerende er frafald blot en del af en proces på vejen til at finde det rigtige studium. Dertil kommer, at man som studerende naturligvis kan komme til at fortryde sit studievalg, når man bliver opmærksom på et studium, hvor ens evner kan udfoldes mere hensigtsmæssigt.

I den offentlige debat er frafald ofte omtalt som en absolut størrelse. Det er dog en kendsgerning, at frafaldsundersøgelser er forbundet med usikkerheder. Det er således meget vigtigt at slå fast, at selve begrebet frafald ikke umiddelbart kan defineres entydigt, da der er store forskelle mellem de enkelte uddannelser og institutioner på afgrænsningen af, hvornår en studerende opfattes som frafaldet.

Det må som udgangspunkt ligeledes formodes, at der er store forskelle på omfanget af frafaldet mellem uddannelserne. Hvis frafaldet - som én af definitionsmulighederne - defineres som afbrud før den afsluttende eksamen, var der i 1998 på landsplan omkring 5.700 frafaldne¹. Dette tal dækker over store forskelle på frafaldsprocenterne mellem de enkelte studier, som svinger mellem 23% og 56%. Ifølge en opgørelse fra Undervisningsministeriet sker over halvdelen (56%) af frafaldet på de lange, videregående uddannelser i løbet af det første studieår, mens 12,5% af frafaldet sker i løbet af det andet år, og 9,5% i løbet af det tredje år².

¹ kilde: "De videregående uddannelser i tal", Undervisningsministeriet 2000

² kilde: "Undervisningsredegørelsen 1998"

Som led i Danmarks Evalueringsinstituts (EVAs) Handlingsplan 2002 er der udvalgt en række metodeudviklingsprojekter, herunder dette projekt om frafald på lange, videregående uddannelser. Projektet har til hensigt dels at tilbyde de enkelte uddannelsesinstitutioner hjælp til at identificere årsager til frafald, dels at bidrage til at imødegå frafaldet ved at fremlægge tiltag, som er iværksat. Projektet fokuserer udelukkende på frafald, der sker inden bestået bachelor-eksamen.

1.1 Formål med undersøgelsen

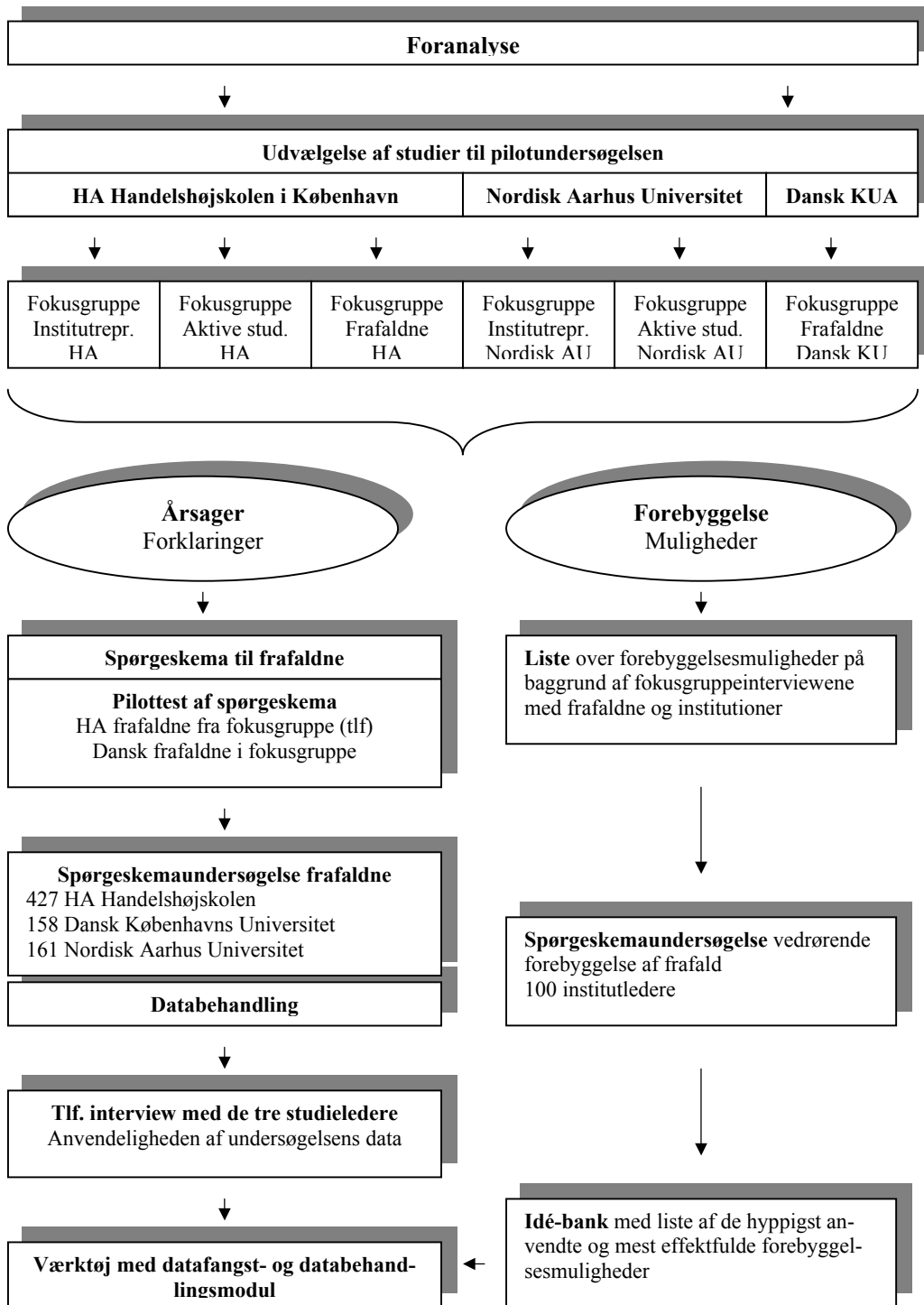
Formålet med det samlede udviklingsprojekt er todelt. For det første vil der blive udarbejdet et analyseværktøj, som tilbydes de enkelte uddannelsesinstitutioner efter projektets afslutning. Værktøjet giver institutionerne mulighed for at identificere årsager til frafald på de enkelte uddannelser. Kernen i værktøjet er et spørgeskema, som institutionerne kan sende ud til frafaldne studerende. Skemaet er anvendt i en pilotundersøgelse i forbindelse med dette projekt. Det er hensigten, at værktøjet skal være en hjælp til eller inspiration for uddannelsesinstitutionerne til at gennemføre deres egne frafaldsundersøgelser og bearbejde data herfra. Værktøjet vil dels bestå af et spørgeskema, som vil blive afprøvet i en pilotundersøgelse på tre forskellige uddannelser, dels af et databehandlingsmodul.

For det andet er det projektets formål at indsamle viden om uddannelsesinstitutionernes erfaringer med effektivt at imødegå og forebygge forskellige årsager til frafald.

Der er i forbindelse med udviklingsprojektet udarbejdet to rapporter. Den ene er nærværende rapport, som omhandler formidlingen af de indsamlede erfaringer med forebyggelsen af frafaldet. Den anden rapport indkredser årsager til frafald samt udarbejdelsen af spørgeskemaet. Herudover har de tre institutter, HA ved Handelshøjskolen i København, Institut for Nordisk ved Aarhus Universitet, samt Dansk ved Københavns Universitet, som har deltaget i pilotundersøgelsen, modtaget de data, der stammer fra spørgeskemaundersøgelsen blandt deres frafaldne.

1.2 Udviklingsprojektets gennemførelse og datagrundlag

Nedenfor gengives det samlede projektets undersøgelsesdesign grafisk:

Undersøgelsen er indledt med en foranalyse, hvor tilgængeligt datamateriale, tidligere undersøgelser og andet materiale vedrørende frafald er gennemgået. Herudover er der ført samtaler med videnspersoner. Foranalysen havde til formål dels at sikre et frugtbart udgangspunkt for og fokus i det videre undersøgelsesforløb, dels at bidrage med et tilstrækkeligt grundlag til at udvælge to uddannelser til pilotundersøgelsen.

Forundersøgelsen resulterede i, at valget af de to uddannelser skulle bygge på følgende kriterier:

- Uddannelserne skal have et antal studerende og en frafaldsprocent, som sikrer, at der gennem de seneste tre år er sket et frafald på omkring 300-400 personer
- Uddannelserne skal være forskellige i forhold til
 - Område (naturvidenskab, samfundsvidenskab, humaniora)
 - Geografi (København, provinsen)
 - Størrelse

På denne måde tilstræbes, at uddannelserne repræsenterer hver deres side af et kontinuum af frafaldsårsager.

Valget faldt på HA ved Handelshøjskolen i København og Nordisk ved Aarhus Universitet. Antallet af studerende på Nordisk er imidlertid ikke stort nok til over tre år at generere et frafald på omkring 300-400 personer, derfor blev det besluttet at supplere den kvantitative del af undersøgelsen med frafaldne fra et beslægtet studium, nemlig Dansk ved Københavns Universitet.

Efter udvælgelsen af uddannelserne til undersøgelsen blev der gennemført i alt seks fokusgruppeinterview med henholdsvis institutrepræsentanter, aktive studerende og frafaldne på de to uddannelser. Hensigten med fokusgruppeinterviewene var at afdække årsagsforklaringer til frafald på lange, videregående uddannelser samt identificere muligheder for at forebygge frafaldet. De tre af fokusgrupperne havde deltagelse fra henholdsvis institutrepræsentanter, aktive studerende og frafaldne studerende fra HA ved Handelshøjskolen i København.

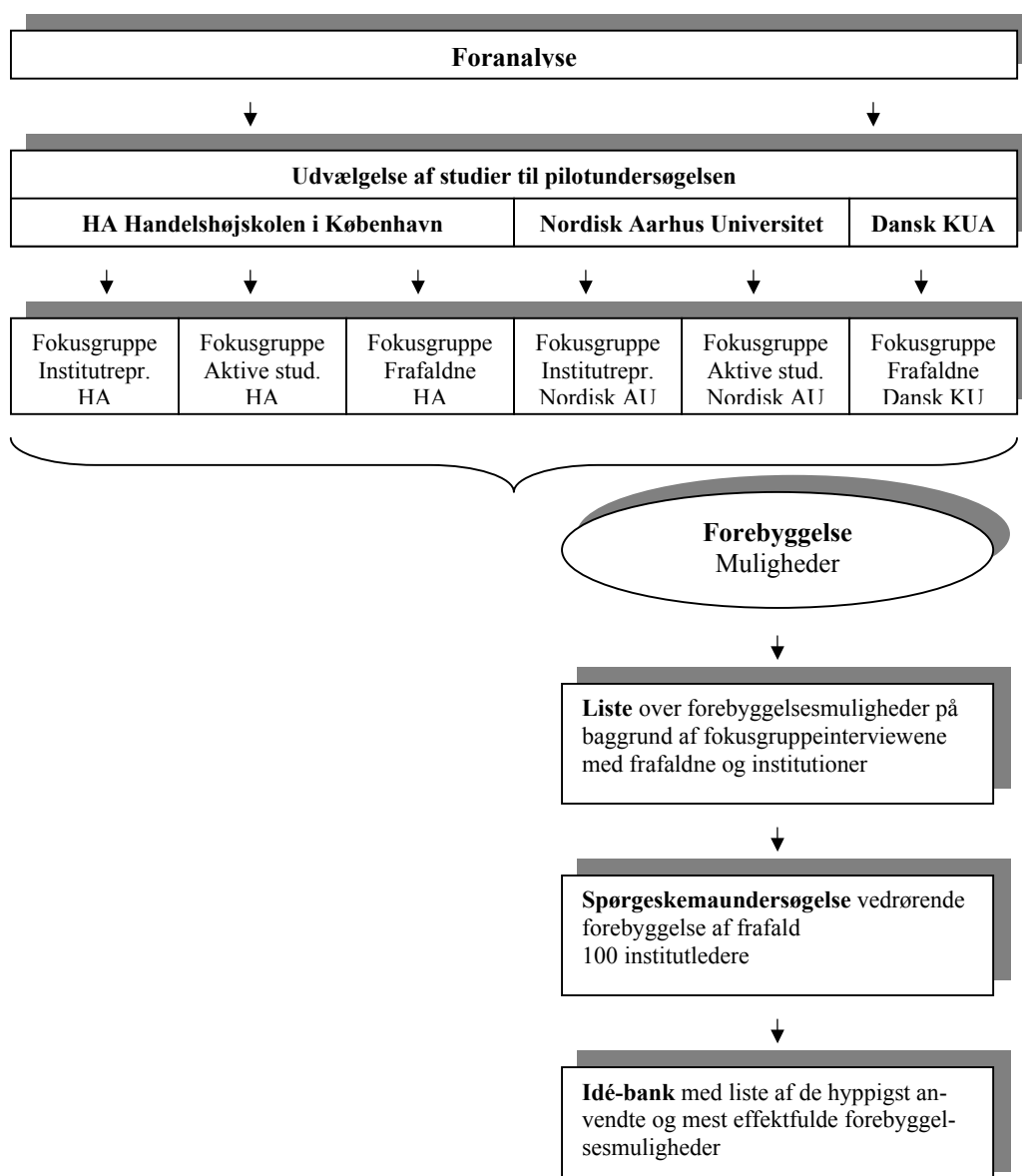
De tre øvrige fokusgrupper havde deltagelse af henholdsvis institutrepræsentanter og aktive studerende fra Nordisk ved Aarhus Universitet og frafaldne studerende fra Dansk ved Københavns Universitet.

Der er således gennemført i alt seks fokusgrupper, fordelt på uddannelserne på følgende måde:

	HA ved Handelshøjskolen i København	Nordisk ved Aarhus Universitet	Dansk ved Københavns Universitet
Institutrepræsentanter	6 deltagere	7 deltagere	
Aktive studerende	6 deltagere	7 deltagere	
Frafaldne studerende	9 deltagere		6 deltagere

De samme seks fokusgrupper har udover identifikationen af frafaldsårsager også diskuteret forebyggelsesmuligheder i forbindelse med frafald på lange, videregående uddannelser. Forebyggelsesmulighederne er – som tidligere nævnt – genstand for den anden rapport i forbindelse med det samlede udviklingsprojekt.

Den del af projektet, som afrapporteres i nærværende rapport omhandler forebyggelsesmulighederne i forbindelse med frafald. Følgende elementer af det samlede undersøgelsesdesign er således genstand for nærværende rapport:

1.3 Undersøgelsens målgrupper

Som tidligere nævnt, kan det helt overordnet diskuteres, hvem der reelt er målgruppen for frafaldsundersøgelser. Der findes ingen entydig definition af frafald, som kan accepteres på samtlige uddannelsesinstitutioner. Usikkerheden om afgrænsningen af begrebet frafald skyldes for det første usikkerheden om 'udgangspopulationen', altså hvem der overhovedet kan betragtes som påbegyndt studiet, for det andet usikkerheden omkring selve afbruddet af uddannelsen, altså hvem der reelt kan betragtes som ophørt på uddannelsen. Her spiller størrelser som overflytning til anden uddannelse eller fagkombination internt på instituttet eller til en anden uddannelsesinstitution, eksamensinaktivitet og skift til en anden studieordning en afgørende rolle i forskellen på definitionen på frafald mellem uddannelsesinstitutionerne. For en nærmere diskussion af begrebet frafald henvises til kapitel 3 i rapporten vedr. årsagsforklaringer til frafaldet.

I forbindelse med pilotundersøgelsen på de tre uddannelser, som danner grundlag for identifikationen af årsagsforklaringer, forebyggelsesmuligheder og dermed også udarbejdelsen af værktøjet og en afprøvning af dette på de tre uddannelser, er det besluttet, at målgruppen udgøres af personer med følgende karakteristika:

- Aktive studerende:
 - Indskrevet på hhv. Nordisk ved Aarhus Universitet eller HA ved Handelshøjskolen i København
 - Endnu ikke bestået bachelor
- Frafaldne studerende:
 - Indskrevet på hhv. Dansk ved Københavns Universitet, Nordisk ved Aarhus Universitet eller HA ved Handelshøjskolen i København
 - Udmeldt fra studiet i tidsrummet 1.9.1999 og 31.8.2002
 - Endnu ikke bestået bachelor
- Institutrepræsentanter:
 - Institutlederen på hhv. HA ved Handelshøjskolen i København og Nordisk ved Aarhus Universitet har selvstændigt udpeget personer (undervisere, vejledere og studienævnsrepræsentanter) med viden og interesse om frafald

Der er gennemført **fokusgruppeinterview** med følgende personer:

- Aktive studerende fra hhv. HA ved Handelshøjskolen i København og Nordisk ved Aarhus Universitet
- Frafaldne (jf. ovenstående afgrænsning) fra hhv. HA ved Handelshøjskolen i København og Dansk ved Københavns Universitet.
- Institutrepræsentanter og institutledere) fra hhv. HA ved Handelshøjskolen i København og Nordisk ved Aarhus Universitet

Der er gennemført en **kvantitativ pilotundersøgelse** på baggrund af værktøjets spørgeskema blandt 746 respondenter med følgende karakteristika:

- Frafaldne fra HA ved Handelshøjskolen i København
- Frafaldne fra Nordisk ved Aarhus Universitet
- Frafaldne fra Dansk ved Københavns Universitet

Der er gennemført en **mindre spørgeskemaundersøgelse** blandt institutledere på 100 institutter på lange, videregående uddannelser med henblik på at indsamle erfaringer med forebyggelsen af frafaldet.

1.4 Rapportens opbygning

Nærværende rapport omhandler forebyggelsesmulighederne i forbindelse med frafald på lange videregående uddannelser. Efter dette indledende kapitel og sammenfatningen i kapitel 2 diskuteres begrebet frafald i kapitel 3. I kapitel 4 præsenteres kort årsagsforklaringer til frafald, mens forebyggelsesmuligheder præsenteres i kapitel 5. Kapitel 5 indeholder dels en typologisering af forebyggelsesmulighederne på baggrund af fokusgruppeinterviewene, dels resultaterne fra den mindre spørgeskemaundersøgelse blandt 100 institutledere, og endelig forslag til forebyggelsesmuligheder fra de 100 institutledere.

2 Sammenfatning af de væsentligste resultater

Der findes ingen entydig og alment accepteret definition på begrebet frafald. Det skyldes dels, at der på de enkelte uddannelsesinstitutioner kan være forskellige opgørelser af påbegyndte studerende, dels at der kan være diskussion om, hvornår man som studerende er faldet fra. Dertil kommer, at frafald kan være både positivt og negativt. Ofte vil der ikke være tale om en enkelt frafaldsårsag, men derimod af mange faktorer, som er gensidigt afhængige.

På baggrund af diskussionerne om frafald og forebyggelsesmuligheder i fokusgrupper på de udvalgte uddannelser er der gennemført en mindre spørgeskemaundersøgelse blandt 100 institutledere om forebyggelsesmulighederne.

Fokusgruppeinterviewene og spørgeskemaundersøgelsen blandt institutlederne viser, at følgende forhold kan medvirke til at forebygge frafald:

- En øget informationsindsats, som bibeholder formen, men som tilføjer mere realisme i indholdet
- En hjælp til de studerende til at kunne klare sig i det faglige miljø, uden at slække på de faglige krav
- En opprioritering af undervisernes pædagogiske og formidlingsmæssige evner
- En undervisningsform, som i højere grad er deltagerorienteret med mindre hold og større valgfrihed
- En studievejledning, som er mere aktiv og opsøgende
- Gode rammer for læsegrupperarbejdet
- Et øget fokus på studieidentitet, som øger sammenhørigheden på studiet

Indsatsen på de institutter, som har valgt at besvare spørgeskemaet om forebyggelsesmulighederne, er især koncentreret om skabelsen af studieidentitet, skabe rammer for læsegrupperne samt en forbedring af undervisernes pædagogiske og formidlingsmæssige evner. Herudover er der fokus på en mere deltagerorienteret undervisningsform. Informationsindsatsen er derimod præget af mindre komplicerede løsninger, mens der kun sker meget lidt for at forbedre det faglige miljø, og næsten intet for at inddrage studievejledningen mere i forebyggelsen af frafaldet.

3 Begrebet frafald

3.1 Refleksioner over begrebet frafald

Foranalysen forud for igangsættelsen af den egentlige undersøgelse viste, at der ikke findes nogen alment accepteret og anvendelig definition på frafald. Det på trods af, at begrebet frafald ofte og især udenfor uddannelsesverdenen bruges som en absolut størrelse.

Fokusgrupperne viste da også, at der var delte meninger både på tværs af de to uddannelser og de enkelte grupper om, dels hvad fænomenet skulle benævnes, dels hvad det præcist dækker over. Endelig er der delte meninger om, hvorvidt man kan gøre noget for at nedbringe det. Forebyggelsesmulighederne er netop emnet for nærværende rapport.

I det følgende vil der blive fremført refleksioner over begrebet frafald, som bygger på fokusgruppeinterviewene. Dette skal ikke ses som et forsøg på at definere frafald entydigt, men netop blot refleksioner, som evt. kan bidrage til at uddannelsesinstitutionerne, som efterfølgende anvender værktøjet, som vil blive resultatet af det samlede projekt, kan nå frem til den for dem mest optimale afgrænsning af målgruppen.

Begrebets indhold og navn hænger uløseligt sammen. Det er grundlæggende væsentligt at se på, hvad de 'fracaldne' studerende laver efter deres afbrud af studiet. Som udgangspunkt vil det altid set ud fra et institutsynspunkt være tale om frafald, hvis en studerende ikke fortsætter på det pågældende studium eller institut. Set med en studerendes øjne vil der imidlertid ofte ikke være tale om et frafald, når man flytter institut men ikke uddannelsesområde, fx mellem Dansk i København og Nordisk i Århus. Ind i mellem disse yderpunkter ligger der en række grænsetilfælde, som fx studerende, der i afbryder studiet lige før bestået bachelor, tilmelder sig et nyt studium og får merit, således at den oprindelige bachelor består.

Man kan også diskutere afgrænsningen af udgangspopulationen: Er der tale om alle de personer

- som har fået tilbudt en studieplads og indsendt den skriftlige ja tak?
- som er mødt op til den første undervisning?
- som stadig er tilmeldt studiet ved den officielle tælling pr. 1. oktober?

Det er klart, at forskellige definitioner af udgangspopulationer vil resultere i lige så mange forskellige antal af fracaldne.

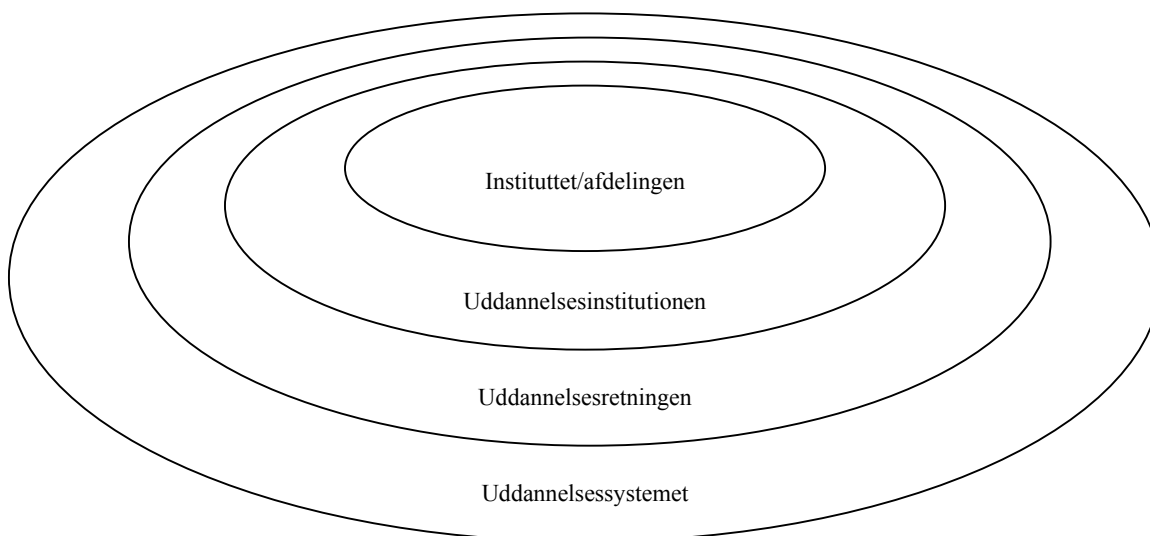
Fokusgruppeinterviewene støtter på mange måder ovenstående antagelser. Institutionsrepræsentanterne er langt hen ad vejen enige om, at en stor del af frafaldet er decideret omvalg, idet studiet ikke viste sig at være det, den studerende havde forventet. På visse studier kan dette omvalg være ganske bevidst i forhold til en uddannelsesstrategi, således at man bruger studiet som springbræt til at komme ind på ønskestudiet, som er sværere at komme ind på. Det gælder især, hvis de to studier er nært beslægtede.

Også blandt de aktive studerende er der enighed om, at skelne mellem de frafaldne, som helt forlader uddannelsessystemet og dem som fortsætter på en anden uddannelse. De frafaldne studerende er i højere grad optaget af deres egen oplevelse af deres afbrud af uddannelsen. Der er en holdning om, at der ofte er tale om et fra-valg mere end et fra-fald: De studerende vælger at afbryde studiet til fordel for noget bedre, uanset om dette er indenfor uddannelsessystemet eller fx på arbejdsmarkedet.

Der er enighed i alle fokusgrupperne om, at et vist frafald er uundgåeligt. Men der er forskel på, hvorvidt frafald anses som direkte formålstjenligt eller ej. Især på HA betragtes frafaldet ikke umiddelbart som et problem. Hellere afbryde studiet end spille tiden. Enkelte institutrepræsentanter mener, at frafald er en destillationsproces, som sikrer, at de bedste bliver på studiet, og at risikoen for frafald i sig selv er en motivationsfaktor for de studerende. De aktive studerende er enige om, at risikoen for frafald er en pris man må betale på en lang, videregående uddannelse. Det er den enkelte studerendes eget ansvar at gennemføre sit studium. Frafald er et tegn på et højt fagligt niveau. Alligevel mener de aktive HA-studerende, at frafaldet bør nedbringes.

3.2 Model for definition af frafald

Frafald på lange, videregående uddannelser er som begreb en vanskelig håndterbar størrelse, da der er mange forskellige og relevante definitioner af frafald. Det er meget vigtigt for implementeringen af værktøjet ude på de enkelte uddannelsesinstitutioner, at der kan arbejdes med en fleksibel definition af frafald. Nedenfor gengives en model for de forskellige niveauer, den studerende kan afbryde i forhold til:

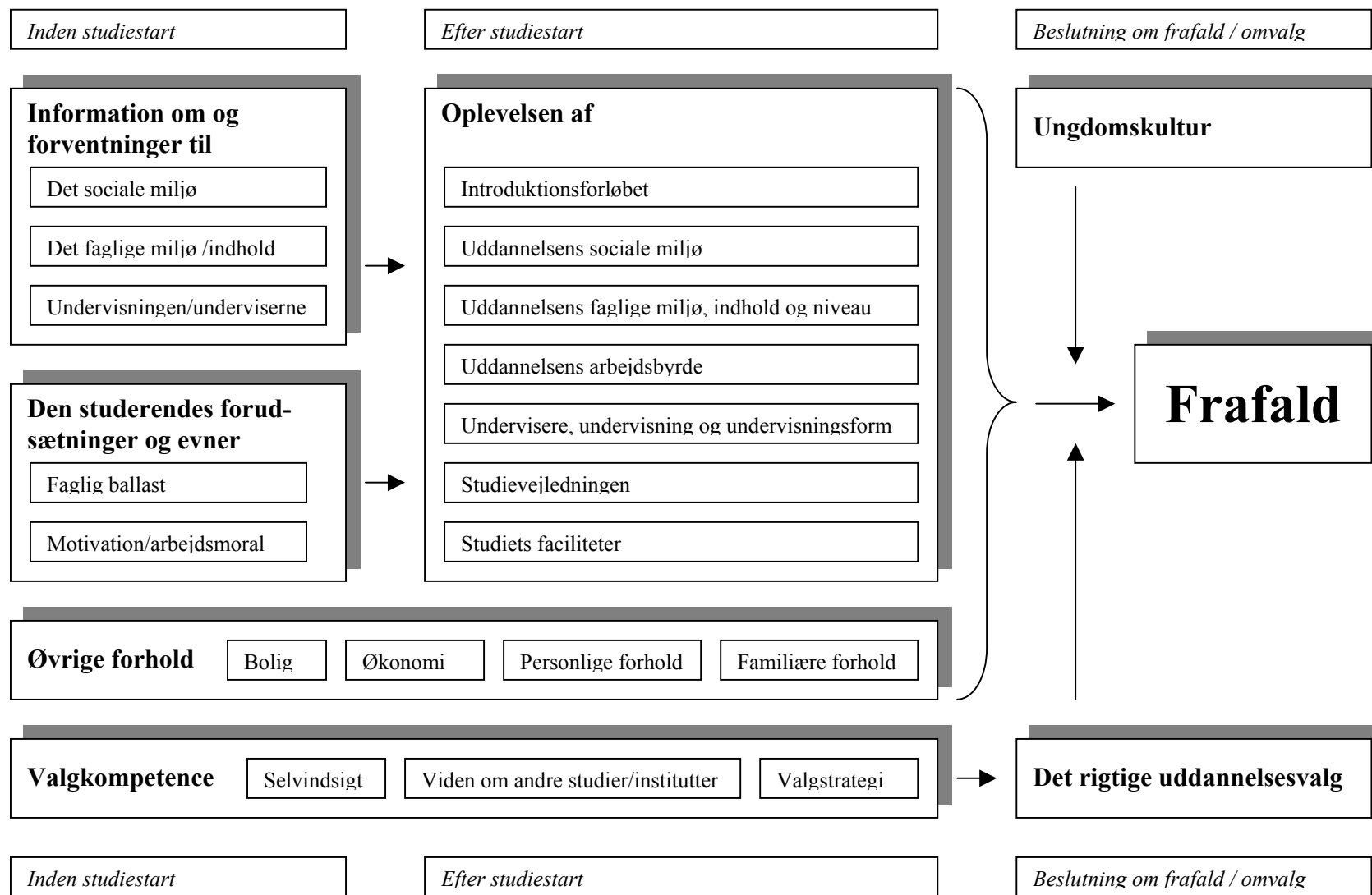

Som det fremgår, kan der således ikke opstilles en entydig og alment accepteret definition på begrebet frafald. Værktøjet, som tilbydes de lange, videregående uddannelser, vil således bygge på en fleksibel definition af begrebet frafald, så det vil være op til den enkelte uddannelsesinstitution at fastlægge, hvornår en studerende de facto eller formelt er ophørt på studiet.

4 Årsager til frafald

4.1 *Diagram for frafald på lange videregående uddannelser*

På baggrund af fokusgruppeinterviewene er der udarbejdet en typologisering af årsagsforklaringerne på frafaldet på lange, videregående uddannelser. Typologiseringen er anskueliggjort ved hjælp af diagrammet nedenfor. For en nærmere gennemgang af årsagsforklaringerne henvises til rapporten om årsager til frafald.

5 Forebyggelsesmuligheder

Fokusgruppernes diskussion af forebyggelse af frafaldet samt typologiseringen af årsagsforklaringerne har resulteret i en liste over relevante forebyggelsesmuligheder. Listen er en gengivelse af de holdninger og oplevelser, som kom til udtryk i fokusgrupperne, og den vil fremgå af afsnit 5.1. 'Typologisering af forebyggelsesmulighederne'. Forebyggelsesmulighederne vil fokusere på de aspekter af forebyggelsen, som ligger indenfor studierne rækkevidde. Boligforhold, økonomi, personlige forhold og familiære forhold samt den studerendes forudsætninger og evner vil derimod ikke blive berørt.

Listen over forebyggelsesmuligheder er ligeledes blevet præsenteret for 100 institut- eller afdelingsledere på lange, videregående uddannelser i form af et spørgeskema, hvor de blev bedt om at besvare, hvilke af de oplyste tiltag til forebyggelse af frafald, de havde iværksat. Resultaterne af denne kvantitative del af spørgeskemaet vil kort blive gennemgået i afsnit 5.1. 'Typologisering af forebyggelsesmuligheder'. Det korte spørgeskema til institut-/afdelingslederne indeholder ligeledes en kvalitativ del, idet respondenterne bliver bedt om at identificere og kort beskrive de fem vigtigste tiltag til forebyggelse af frafald. Disse erfaringer fremgår af afsnit 5.2. 'Minispørgeskemaundersøgelse blandt institutledere'

5.1 Typologisering af forebyggelsesmuligheder

Information før optagelse

Fokusgruppeinterviewene viser, at mange studerende vælger uddannelse på for snævert eller overfladisk et grundlag. Der er dog i grupperne enighed om, at det kan være svært at give et realistisk billede af det sociale miljø, det faglige miljø, det faglige indhold, undervisningen og underviserne på stedet. Som en institutrepræsentant fra Nordisk udtrykker det, ligger der et paradoks i, at man skal være optaget på studiet for med sikkerhed at vide, om det er det rigtige. Alligevel foreslår fokusgruppedeltagerne en række tiltag til at forbedre informationen om de enkelte studier. Forslagene går både på form og indhold.

- **Form:** Der er enighed blandt fokusgruppedeltagerne om, at de gængse medier er velegnede. Det drejer sig om:
 - Åbent-hus-arrangementer
 - Studieorienterede møder ved studievejledningen
 - Foldere
 - Praktikophold/dagsbesøg; altså at gennemføre en dag på studiet, som en almindelig studerende

- Skolebesøg på gymnasier og andre ungdomsuddannelser
- God og opdateret studiehåndbog
- Opdateret hjemmeside
- **Indhold:** Mens de gængse former for informationsindsatsen ifølge fokusgruppedel-tagerne ikke nødvendigvis trænger til ændringer, mener en række af dem – især blandt de studerende og de frafaldne – at selve indholdet i informationsindsatsen bør ændres. Følgende forslag nævnes af deltagerne:
 - Mere realisme i informationen; undgå pop og reklame, som skaber forkerte forventninger
 - Der skal gøres mere ud af at fortælle om de faglige udfordringer og krav
 - Mere information om fagenes indhold, undervisningsformen (herunder holdstørrelse)
 - Information om studiets karakter (fx HA er meget målrettet, nordisk mere procesorienteret)
 - Fokus på instituttets profil og kravet om de studerendes selvstændighed
 - For potentielle ansøgere: Deltagelse i undervisning ved besøg på studiet (brobygning)
 - Potentielle ansøgere skulle se en studerendes fyldte kalender for at få en idé om arbejdspresset.
 - Der er allerede nu nok af information. Derfor er der i stedet behov for en indsats som sikrer, at de potentielle ansøgere bruger informationerne

Det faglige miljø

Fokusgruppedel-tagerne er enige om, at det faglige miljø på visse områder med fordel kan forbedres, så frafaldet på uddannelserne mindskes. Der er holdninger fremme om, at der som udgangspunkt ikke skal slækkes på de faglige krav og arbejdsbyrden. Man må som studerende være klar over, at der stilles høje faglige krav på en lang, videregående uddannelse. Til gengæld kan man hjælpe de studerende med følgende forslag:

- Hjælp de studerende med at prioritere i læsestoffet
- Danske udgaver af engelske lærebøger
- Undgå at starte alt for hårdt ud både i forhold til arbejdsmængden og det faglige niveau
- Detaljerede læseplaner vil medvirke til at skabe overblik over arbejdsbyrden og hjælpe med planlægningen.
- Introduktionskursus i grundlæggende centrale fag, således at alle har nogenlunde de samme faglige forudsætninger for at deltage i undervisningen

- På visse studier kan det være nødvendigt at stille større krav undervejs, fx i form af flere eksamener, således at de studerende hele tiden holdes fast.

Underviserne

Især i fokusgrupperne med deltagelse af studerende og frafaldne er der enighed om, at underviserens indsats på lange, videregående uddannelser kan forbedres, således at frafaldet mindskes. Dels i kraft af deres adfærd, dels i kraft af deres kompetencer. Fokusgruppedeltagerne foreslår således følgende tiltag i forhold til undervisere:

- En pædagogisk oprustning på lærersiden i form af kursus i pædagogik
- Underviserne skal fokusere mere på deres formidlingsevne både i forhold til det faglige men også de formelle krav til opgaver/eksamen
- Flere ressourcer til et øget antal underviser-, instruktør- eller vejledningstimer
- Større personlig kontakt mellem underviseren og de studerende kan øge motivationen hos den enkelte studerende.
- Underviserne bør have mere end blot et teoretisk grundlag for at undervise. Praktisk erfaring motiverer. Dette synspunkt var især fremherskende på HA.

Undervisningsformen

Ifølge fokusgruppedeltagerne er undervisningsformen et vigtigt parameter i frafaldet. Mens der fra både de aktive og de frafaldne studerende er flere ønsker til, hvordan undervisningsformen og arbejdsformen kan forbedres med henblik på et mindre frafald, fremsættes der fra institutrepræsentanterne, udover en række forslag, også nogle begrænsninger, især økonomiske, i forhold til ændringer af undervisningsformen.

- Deltagerorienteret undervisning med fokus på ansvar for egen læring
- En psykologisk kontrakt, som består i en afdækning af underviserens og de studerendes forventninger til hinanden samt en aftale om et fælles sæt spilleregler. Den psykologiske kontrakt er et godt redskab til at holde hinanden fast på det planlagte, og medvirker til at fremme de studerendes ansvarlighed og engagement. Den psykologiske kontrakt kan ligeledes hjælpe dårligt fungerende læsegrupper.
- Mere holdundervisning og færre forelæsninger
- Mindre holdstørrelser øger udbyttet af undervisningen for den enkelte, og kontakten med underviserne

- Frafaldet vil kunne mindskes med valgfrihed mellem gruppearbejde og selvstudium eller andre arbejdsformer, således at man kan gennemføre studiet tilpasset sit eget temperament og behov
- Flere valgfag

Studievejledningen

Ingen af fokusgruppedeltagerne vil betegne studievejledningen som aktiv og opsøgende i forbindelse med forebyggelsen af frafald. En samtale med en studievejleder, som det er intentionen på HA, kan for de studerende, som overvejer at afbryde studiet, medvirke til at de træffer den rigtige beslutning. Det kan enten være at blive på studiet eller at afbryde studiet til fordel for noget andet. Netop det at undgå at falde ned i et sort hul efter et afbrud, pointeres som meget vigtigt i én af fokusgrupperne.

Fokusgrupperne fremsætter følgende forslag i forbindelse med studievejledningen, som kan nedbringe frafaldet på studierne:

- Mere aktiv og opsøgende rolle
- Der kunne gives obligatorisk og systematiseret studievejledning i 1. semester
- Studievejledningen kan hjælpe dårligt fungerende læsegrupper bedre på vej til at identificere problemerne i grupperne (evt. vha. en psykologisk kontrakt).

Læsegrupper

Læsegrupper er ifølge fokusgruppedeltagerne et vigtigt element i både den faglige og den sociale integration. Som tidligere nævnt er der delte meninger blandt de studerende (aktive som frafaldne) om den hensigtsmæssige mængde af gruppearbejde. Mens man på Nordisk efterlyser en mere central rolle til gruppearbejdet, mener både de aktive og de frafaldne på HA, at der er for meget gruppearbejde. Alligevel er fokusgruppernes forslag til tiltag i forbindelse med gruppearbejde som følger:

- En opprioritering af gruppe- og projektarbejdsformen, bl.a. for at sikre den sociale forankring i studiet
- Studiet skal fremme gruppearbejde og projektarbejde ved at tilbyde rum eller pladser, hvor studerende kan mødes
- Fokus på velfungerende grupper, gruppedynamik, gruppedannelse og gruppevejledning
- Der skal gives redskaber til de studerende, så de dels kan danne velfungerende grupper, dels kan give hinanden 'det gule kort' hvis ikke gruppen fungerer, således at 'freeriders' ikke bliver en årsag til frustration for resten af gruppen.

- En god læsegruppe kan indgå i det sociale netværk, som dels kan hjælpe med at gøre den enkelte opmærksom på de faresignaler, som dukker op undervejs, og som kan føre til frafald, dels kan give opbakning i perioder, hvor det ikke går helt så godt

Studieidentitet

I fokusgrupperne nævnes ofte, at det er vigtigt for de studerende at kunne identificere sig med studiet og de øvrige studerende. Det er ifølge fokusgruppemedlemmerne altid spændende og motiverende for både studerende og undervisere at være en del af et aktivt og dynamisk studiemiljø, hvorfor det er vigtigt at fremme tilhørsforholdet. På den måde kan studieidentitet blive den 'lim', som binder den studerende til studiet og modvirker andre forhold at ende som frafaldsårsager. Fokusgruppemedlemmerne har følgende forslag til forbedringer af studiemiljøet:

- Etablere muligheder for underviserne for at skifte mellem arbejdsopgaver og få nye faglige berøringsflader og nye impulser udenfor studiet, fx gennem forskningscentre og projekter
- Gæsteforelæsninger ved eksterne undervisere (fx forfattere)
- Aktivt studenterblad
- Faciliteter til grupperum eller -pladser
- Give de studerende bedre muligheder for udvekslingsophold, som sikrer tilhørsforholdet til og stoltheden ved at gå på studiet
- Tutorials (efter britisk forbillede) vil kunne skabe en hyppig personlig og faglig kontakt med de studerende fra starten af studiet, og sikre et tilhørsforhold
- Introduktionsforløbet bør have mindre fokus på druk og fest og mere fokus på det faglige.

5.2 Minispørgeskemaundersøgelse blandt institutledere

På baggrund af typologiseringen af forebyggelsesmulighederne fra fokusgrupperne er der udarbejdet et mindre spørgeskema til institut-/afdelingsledere på lange, videregående uddannelser (jf. bilaget). Spørgeskemaets første del afdækker, hvilke af de oplistede tiltag institutterne har gennemført. I skemaets anden del bliver respondenterne bedt om at beskrive de fem vigtigste tiltag i detaljer.

Skemaet er udsendt til 100 institut-/afdelingsledere på lange, videregående uddannelser. I alt 42 har valgt at returnere skemaet, hvoraf de 6 var ubesvarede. Herudover har en række institutter henvendt sig telefonisk for at meddele, at de ikke kan eller vil deltage i undersø-

gelsen. Da der er tale om en kvalitativ spørgeskemaundersøgelse, er der ikke umiddelbart problematisk, at svarprocenten er så forholdsvis lav. Der er tale om en erfaringsindsamling, som måske nok kunne have været bredere med flere besvarelser, men de 36 besvarelser giver et ganske godt fingerpeg om, hvilke tiltag der er gennemført på institutterne, samtidig med at der er fremsat en lang række forslag og erfaringer i forhold til forebyggelsen af frafald. Den typiske begrundelse fra både de ubesvarede skemaer og de telefoniske henvendelser for ikke at svare på spørgeskemaet har været, at instituttet som sådan ikke har noget at gøre med frafaldsforebyggelse, da man blot udbyder undervisning. Forebyggelse af frafald styres derimod centralt på uddannelsesinstitutionen. Enkelte institut-/afdelingsledere har videresendt spørgeskemaet til studienævnet eller studielederen.

Information før optagelse

Det fremgår af spørgeskemaundersøgelsen blandt institut-/afdelingslederne, at alle de berørte institutter har iværksat tiltag for at informere om uddannelsen før optaget. Der viser sig dog en stor spændvidde i tiltagene, hvor de mest benyttede initiativer tydeligvis er åbent-hus-arrangementer, foldere og andet skriftligt materiale samt hjemmesider. Blandt de 36 besvarelser er det derimod sjældent, at tiltag som praktikophold eller anden deltagelse i undervisning i forbindelse med studiebesøg benyttes som informationsstrategi.

I den information, som videregives til de potentielle ansøgere, lægges der størst vægt på at kommunikere studiets opbygning/struktur, de faglige udfordringer samt fagenes indhold. Derimod synes det, at oplysninger om instituttets profil samt kravene til de studerendes selvstændighed ikke vægtes så højt. På dette område gør der sig nogle særlig tiltag gældende: Blandt andet har nogle institutter forsøgt at inkorporere mere praktiske forhold i informationen, fx boligvanskeligheder og jobmuligheder efter endt uddannelse samt uddannelsens betydning for samfundet, i informationen.

Studieidentitet og læsegrupper

Det fremgår klart, at de interviewede institutter opfatter gruppearbejdet som et godt middel til at fastholde de studerende, forstået på den måde, at der i flere tilfælde er blevet indført mere gruppearbejde, mens der ikke er nogen tilfælde, hvor man har begrænset gruppearbejdet for at mindske frafaldet. Det kommer også til udtryk i, at flere institutter har etableret særlige grupperum og -pladser for at skabe bedre vilkår for gruppearbejdet. Hvad angår dannelsen af grupper, er den dominerende strategi, at de studerende selv former grupperne frem for en tilfældig inddeling iværksat af instituttet. Der er dog også få institutter, som svarer, at de ikke har iværksat nogle tiltag i forhold til dannelse af læsegrupper.

Størstedelen af de adspurgte institutter har indført introduktionsforløb, og tilsyneladende er vægten på henholdsvis det sociale og det faglige lige tungtvejende. Også brugen af tutorials er en almindelig strategi blandt de institutter, som har besvaret spørgeskemaet. Dette gælder ligeledes for gæsteforelæsninger, mulighed for udvekslingsophold samt et aktivt studenterblad. Af et særligt tiltag har et institut indført en decideret lektiecafé, mens der andet steds lægges vægt på udførlige præsentationer af underviserne og deres forskningsområder. Overordnet set synes styrkelse af studieidentiteten at være det område, hvor der bliver brugt flest kræfter på at forhindre frafald.

Det faglige miljø

Generelt er der færre institutter, som meddeler, at de gør noget for det faglige miljø sammenlignet med eksempelvis tiltagene for at styrke studieidentiteten. Dette kan dog skyldes, at flere respondenter bemærker, at det er svært direkte at kæde faglige forbedringer sammen med forebyggelse af frafald. Når det er sagt, synes det dog relativt almindeligt blandt de institutter, som har besvaret skemaet at benytte detaljerede læseplaner og korte introduktionskurser i de grundlæggende fag for at mindske frafaldet. Ligeledes opfatter flere institutledere det, at der løbende stilles høje krav til de studerende, som præventivt i forhold til, at de studerende pludseligt overraskes af kravene til eksamen. Tværtimod er der kun enkelte institutter, som yder hjælp til at prioritere pensum for at imødekomme problemer i forhold til den store læsemængde.

Flere institutledere bemærker, at det er svært at vurdere tiltagene for at forbedre det faglige miljø, da de grundlæggende arbejder med et undervisningssystem, der som en sideeffekt mindsker frafaldet; derfor er det heller ikke væsentligt for dem at mindske frafaldet yderligere – tværtimod er det meget tilfredse med niveauet, og ønsker det under ingen omstændigheder lavere, da det så vil medvirke til en forringelse af det faglige niveau.

Undervisere og undervisningsform

Det synes almindeligt, at underviserne får tilbud, visse steder er det endda obligatorisk, om pædagogisk og formidlingsorienteret efteruddannelse. Derimod afsættes der kun sjældent ressourcer til et forøge antallet af underviser-, instruktør- eller vejledningstimer.

Flere institutter har ydermere gjort en indsats for at skabe en tættere kontakt mellem studerende og undervisere bl.a. ved at arrangere faglige arrangementer, som har til hensigt at involvere de studerende i den del af underviserens forskning, som ligger udover den normale undervisning.

Også undervisningsformen synes der at være arbejdet bevidst med på flere institutter i retning af mere deltagerorienteret undervisning bl.a. ved at erstatte forelæsninger med holdundervisning samt styrke friheden i forhold til valg af fag, mens der kun i få tilfælde arbejdes med større valgfrihed i arbejdsformen. Fælles for flere institutter er endvidere, at der er iværksat evaluering af både undervisere, og undervisningsformen undervejs i undervisningsforløbet.

Studievejledning

Generelt synes studievejledningen ikke det område, hvor man har koncentreret indsatsen for at mindske frafald. Institutlederne er i hvert fald – ifølge deres besvarelser – ikke bevidste om indsatsen. De steder, hvor man har gjort noget, har fokus været på at gøre studievejledningen mere opsøgende, ligesom der få steder er indført obligatorisk vejledning på 1. eller 2. semester.

Effektvurdering af tiltagene

Institutlederne vurderer den samlede effekt af tiltagene meget forskelligt, hvilket i høj grad er forklaret ved den store spændvidde i tiltagene. Betragtes effekten generelt, vurderes tiltagene på følgende områder at have den største forebyggende effekt:

- Forbedringer af underviserens pædagogiske kompetencer
- Forbedringer af undervisningsformen
- Forbedringer af det faglige miljø

Derimod tillægges studievejledningen og styrkelsen af studieidentiteten ikke den samme værdi.

Denne vurdering synes paradoksalt taget i betragtning af, at styrkelse af studieidentiteten netop er det område, hvor der er flest tiltag, mens det faglige miljø er det område, hvor der er færrest tiltag. Noget tyder derfor på, at tiltag i højere grad bygger på vane og tradition frem for analyse og effektmåling.

5.3 Forslag til tiltag til forebyggelse af frafald

Kontakten mellem de studerende og underviserne

Et af de områder, hvor det ifølge spørgeskemaundersøgelsen blandt institut-/afdelingslederne forekommer svært at sætte ind, er at skabe en bedre kontakt mellem de studerende og underviserne. En række institutter har dog gjort sig følgende erfaringer:

- Et institut har bevidst søgt at 'systematisere' feed-back fra undervisningen før den officielle evaluering ved at nedsætte et linjeudvalg³. De studerende i udvalget er ansvarlig for at formidle de studerendes interesser til den linjeansvarlige underviser. Effekten af tiltaget på nedbringelsen af frafaldet vurderes at være meget høj.
- Tilbud om halvårlig karrierevejledning af fastansatte undervisere, som er med til at bevidstgøre de studerende om den røde tråd i deres uddannelse. Samtidig medfører det også, at de studerende får positiv opmærksomhed fra underviserne. Kontakten mellem studerende og karrierevejleder formidles af studievejledningen.
- Flere steder arbejdes der med en form for psykologisk kontrakt mellem de studerende og deres projektleder, om hvilke forventninger de har til hinanden. På den måde fastholdes både de studerende og underviserne på en fælles aftale, samtidig med at kontakten styrkes.
- Udarbejdelse af pjece om god opgavevejledning, som bl.a. indeholder en specificering af, hvad de studerende formelt kan gøre krav på, samt hvad der mere uformelt kan forventes af en vejledningssituation fra både den studerende og vejleders side.

Styrkelse af fagligheden

På baggrund af besvarelsene fra spørgeskemaundersøgelsen blandt institut-/afdelingsledere synes en styrkelse af fagligheden at have høj effekt på gennemførelsen af studiet. Følgende tiltag er gennemført:

- Integration af hjælpefag (metodiske fag) i kernefagene, hvormed fagligheden bliver styrket. Konkret beretter et institut om, hvordan redskabsfag som matematik, fysik og mekanik tages op i et den 'almindelige' undervisning efterhånden, som behovet opstår. Effekten er, at de metodiske hjælpefag kommer til at fylde relativt mindre på grunddelen.
- På flere institutter er der foretaget en revurdering af idealmålsætninger for studiet via udformning af ny studieordning, hvilket har medført en større sammenhæng mellem teori og praksis samt spredning af arbejdsbelastningen på grunduddannelsen. I den forbindelse nævnes også væsentligheden af de studerendes mulighed for indflydelse på studieordning i form af aktive fagudvalg.
- Andetsteds har organiseringen af studiet omkring fem klynger/linjer givet de studerende bedre mulighed for at orientere sig om fagligheden på instituttet.
- Nogle institutter iværksætter ekstraforelæsninger i særligt svært stof, samt hjælp til opgaveregning.

³ Det pågældende institut er organiseret i faglige linjer.

Eksperimenterende eksamensformerne

Flere steder er der eksperimenteret med eksamensformerne for at sikre en højere gennemførelsesprocent på studiet. Følgende tiltag er nævnt:

- Ændring af eksamensformer så der kommer større fokus på læring frem for ren og skær testning af viden har haft stor effekt på flere institutter; i praksis vil det sige større brug af gruppeeksamener.
- Et sted er der indført afholdelse af deleksaminer i en række indledende fag, hvilket har været med til at give den studerende en fornemmelse af eget faglige niveau, samt taget 'trykket' af den egentlige eksamen.
- Et institut har indført en afløsningsordning, som indebærer, at ved forberedt og aktiv tilstedeværelse i undervisning med minimum 75% og aflevering af en mindre skriftelig opgave undervejs i semesteret nedsættes pensum til eksamen, hvilket synes meget effektivt både for engagementet i undervisningen og i forhold til antal beståede eksamener.
- Et sted eksperimenteres der med at afløse karaktereksamener på første semester med eksamener, som bedømmes bestået eller ikke-bestået.

Synliggørelse af den 'gode' underviser.

Flere institutter forsøger at synliggøre den 'gode' underviser. Følgende tiltag er videregivet af institut-/afdelingslederne i spørgeskemaundersøgelsen:

- Flere institutter vælger bevidst undervisere med de største pædagogiske kompetencer til at undervise på de første semestre.
- Flere steder er det blevet iværksat pædagogiske kompetenceudviklingsprojekter, hvilket bl.a. udmønter sig i, at der på ugentlige møder blandt undervisningsstaben lægges mere vægt på pædagogiske emner frem for organisatorisk planlægning.

Valgfrihed i undervisningsformerne

Selvom spørgeskemaundersøgelsen viser, at en større valgfrihed i undervisningsformerne hidtil ikke har været en gængs strategi, har enkelte institutter haft følgende gode erfaringer med en sådan valgfrihed:

- Et institut stiller krav om, at dele af undervisningen skal være projektbaseret undervisning (ca. et årsværk ud af to). Formålet er at træne de studerende til at tænke problemorienteret og selvstændigt. Effekten er bl.a., at de studerende bliver mere delagtiggjort i undervisningen og mere motiveret af interesse.
- Enkelte institutter samler undervisningen på halve dage, hvilket muliggør en mere fri vekslen mellem forskellige undervisningsformer.

Kvalificering af læsegruppernes indhold.

- Et institut har søgt at inddrage læsegrupperne mere aktivt ved at gøre dem ansvarlige for dele af undervisningen, hvilket har påvirket fremmødet i positiv retning.

Kvalificering af vejledningens rolle.

- På enkelte institutter er studievejledningen opsøgende, idet den skriver til den enkelte studerende, som overvejer at afbryde studiet, og indkalder vedkommende til møde. Mødet har til formål at få den studerende i gang igen via intensiv vejledning. Effekten er positiv.
- Andre institutter har ansat en fastansat studiekonsulent; effekten vurderes dog indtil videre at være begrænset.
- Et institut har iværksat en tutorordning mellem grunduddannelse og overbygning, hvor hver studerende tilknyttes en underviser på det første overbygningssemester sammen med fem andre studerende. Underviser og studerende mødes i gruppe to gange i løbet af semesteret.
- Enkelte institutter har indført følordninger, som synes særdeles anvendelige i forbindelse med uddannelser, som indeholder mere praktisk betonet arbejde, som eksempelvis laboratoriarbejde.
- En række institutter giver tutorer løn, hvilket i højere grad forpligter tutoren til at leve op til målsætningen om integration af den studerende og afhjælpe studiemæssige og sociale problemer.
- Et enkelt institut har gennemført et særligt tiltag for studerende, som ikke er opvokset i det danske uddannelsessystem, og derfor grundet sprogvanskeligheder eller kulturelle forskelle ikke umiddelbart kan indgå på studiet, som andre studerende; målet er at skabe et forum, hvor disse studerende kan henvende sig uden, at de skal føle sig isoleret og problematiseret.

Informationsindsatsen.

Som det fremgik af den kvalitative undersøgelse, kan informationen fra studierne forud for studievalget med fordel forbedres både i forhold til form og indhold. I spørgeskemaundersøgelsen blandt institut-/afdelingslederne blev der nævnt følgende tiltag i forhold til informationsindsatsen:

- Et institut fremhæver brugen af en nemt tilgængelig studiehåndbog (i modsætning til ofte meget 'juridiske' studieordninger), som bl.a. også indeholder en præsentation af undervisere og deres fagområde.
- Andre understreger, at institutternes hjemmesider ikke blot er et instrument til information udadtil, men også bør anvendes som en strategi til intern kommunikation.

on; bl.a. er der af den vej mulighed for, at underviserne præsenterer deres forskningsmæssige profil, hvilket skaber gode resultater for styrkelse af den faglige profil på studiet.

- Enkelte institutter er gået et skridt videre og har etableret et intranet, som bruges til generel kommunikation mellem studerende og undervisere samt studerende imellem.
- Et sted er der blevet etableret et trådløst LAN-net samt udlån af bærbare PC'er til de studerende. Forsøget er så stor en succes, at ordningen overvejes udvidet til alle studerende mod brugerbetaling for lån af bærbar PC.
- Endelig har flere institutter gennemført heldagsarrangementer for gymnasieelever, hvor der lægges særlig vægt på en introduktion til undervisningsformen.

Andre tiltag.

En række institutter har gennemført følgende andre tiltag til forebyggelse af frafald på studiet:

- En uddannelsesinstitution har oprettet alumneforening for kandidater fra studiet, hvilket har skabt større bevidsthed om karrieremuligheder og fremmet skabelse af netværker.
- Nogle institutter har selv igangsat en undersøgelse af grunde til frafald for derigennem at blive bevidst om, hvilke kriterier der skal ligge til grund for optagelse på studiet, mens et institut har iværksat en større undersøgelse af, hvad der motiverer de studerende til at søge det pågældende fag.
- Endelig er der et sted blevet indført obligatoriske kurser om brugen og nytteværdien af evaluering for det videnskabelige personale.